

De vuurlibel was tot in de jaren 90 erg zeldzaam; hij heeft zich in 1994 pas in Nederland gevestigd. Nu is hij in het hele land te vinden.

De tengere pantserjuffer was altijd een zeldzame soort, maar is nu in een groot deel van Nederland de algemeenste pantserjuffer. Deze houdt van hoge temperaturen, maar kan ook beter tegen het opdrogen van de plassen waar hij in leeft dan de andere pantserjuffers.

Nederlandse libellen in 1971, 2021 en 2071

Een kanaal met drijvende waterplanten waar kleine roodoogjuffers ruziën met de kanaaljuffers om de beste plekjes, boven het water patrouilleren zuidelijke keizerlibellen en op een rietstengel langs het water zit een vuurlibel in de zon. Tussen de sprietten op de oever zitten een paar gaffelwaterjuffers verborgen. Iets verder zijn een paar bijna opgedroogde poeltjes, boven één poeltje vliegt een zuidelijke glazenmaker en zuidelijke en zwervende heidelibellen zetten eieren af in de modder

In Zuid-Nederland zou dit in 2021 een leuk rijtje waarnemingen zijn, maar geen van deze soorten is heel onverwacht, ze zijn geen van alle nog zeldzaam. Zo'n vijftig jaar geleden, rond 1971 zou dit een heel leuke dag zijn voor een vakantie in Frankrijk. Dat je dit in Nederland zou zien was ondenkbaar, al deze soorten kwamen niet in Nederland voor of waren heel zeldzaam, zoals de kleine roodoogjuffer.

Verschuivingen

De afgelopen vijftig jaar is de Nederlandse libellenfauna flink veranderd. Sommige van deze soorten kom je nu in vrijwel het hele land regelmatig tegen, de kleine roodoogjuffer is zelfs een van de algemeenste libellensoorten geworden en kun je vrijwel overal vinden waar drijvende waterplanten of zelfs algenflab is. Andere soorten zoals gaffelwaterjuffer zijn nog aan het oprukken. Ten zuiden van de grote rivieren is deze soort vrij algemeen, maar ten noorden van de lijn Leiden-Apeldoorn komt hij nog niet voor. De gaffelwaterjuffer heeft zich pas in 2007 in Nederland gevestigd (na één waarneming in 2003), in minder dan 15 jaar heeft hij een aanzienlijk deel van Nederland veroverd.

Soorten die zich nieuw in Nederland vestigen en algemeen worden zijn natuurlijk de opvallendste verandering, maar er zijn ook subtielere verschuivingen. Een aantal soorten heeft zich in Nederland gevestigd, maar is zeldzaam gebleven. De zuidelijke oeverlibel is hier een voorbeeld van. Er zijn een paar waarnemingen bij Venlo uit de 19e eeuw en bij Kerkrade uit 1902, maar pas in de jaren 90 heeft hij zich weer gevestigd. Toch is de zuidelijke oeverlibel nog altijd een zeldzame soort. Dit komt doordat de zuidelijke oeverlibel bijzondere habitatseisen heeft, plekken waar grondwater aan het oppervlak komt en weinig vegetatie groeit. Dit soort plekken zijn er maar weinig in Nederland en de zuidelijke oeverlibel is dan ook zeldzaam gebleven. De grote keizerlibel kwam rond 1970 al in Nederland voor, maar dit was lokaal en vrij zeldzaam in het zuidoosten en in de duinen. Nu is het een van de meest wijdverspreide libellen van Neder-

land en vrijwel overal te vinden bij allerlei watertypes. Voor de tengere pantserjuffer en bruine winterjuffer geldt iets vergelijkbaars, deze waren al in Nederland te vinden, maar komen nu veel meer voor dan 50 jaar geleden. Deze soorten waren eerder beperkt tot plekken met een warm lokaal klimaat, maar door klimaatverandering zijn nu veel meer plekken warm genoeg geworden. Het beeld van de Nederlandse libellengemeenschap is dus al flink veranderd doordat soorten geprofiteerd hebben van klimaatverandering.

Vennen

De libellen van vennen laten een minder positief beeld zien. Hier zien we een aantal soorten toenemen, de al genoemde grote keizerlibel zit op elk ven tegenwoordig, de tengere pantserjuffer neemt sterk toe en koraaljuffer is talrijker geworden. Maar een aantal kritische vensoorten zoals maan- en speerwaterjuffer, venglazenmaker, zwarte heidelibel en ven- en noordse witsnuitlibel hebben het moeilijk. Dit zijn allemaal soorten met een noordelijke verspreiding. De fauna van onze vennen leek eerst op die van hoogveenplas- sen in Scandinavië, maar lijkt steeds meer op meertjes in Frankrijk. De droogte van de afgelopen jaren heeft dit proces versneld, de noordelijke soorten kunnen hier slechter tegen dan de zuidelijke soorten en dat zien we ook in 2021 nog. Klimaatverandering leidt niet alleen tot een hogere temperatuur, maar ook tot meer extremen zoals deze droogtes. Een bijzondere uitzondering is de oostelijke witsnuitlibel; deze kritische venlibel met een noordelijke verspreiding heeft zich recent juist weer op een paar plekken gevestigd (Bos & Van Grunsven, 2020).

Waterkwaliteit

Naast soorten die hebben geprofiteerd van klimaatverandering zijn er ook soorten die zich hersteld hebben doordat de slechte waterkwaliteit in het midden van de vorige eeuw weer beter is geworden. Met name soorten van stromend water zoals de weidebeekjuffer en de beekrombout hebben hier sterk van geprofiteerd en zijn nu weer veel algemener dan in de jaren 70. Waarschijnlijk speelt bij een aantal

Tekst:

Roy van Grunsven

De Vlinderstichting

Roy van Grunsven

De koraaljuffer komt vanouds in Nederlandse vennen voor, maar is gevoelig voor koude winters, de laatste jaren wordt hij talrijker en lijkt ook minder kritisch te worden.

Roy van Grunsven

De purperlibel is in Zuid-Europa sterk toegenomen sinds de zeventiger jaren, maar de Nederlandse winters blijven waarschijnlijk te koud voor deze soort.

soorten van stromend water zowel de verbetering van de waterkwaliteit als klimaatverandering een rol, bijvoorbeeld bij de rivierrombout. Ook een aantal libellen van laagveengebieden en stilstaand water met veel waterplanten zijn vooruitgegaan. De waterkwaliteit is door veranderd beheer en regelgeving sterk verbeterd, hier hebben gevlekte witsnuitlibel, vroege glazenmaker en glassnijder sterk van geprofiteerd. Sierlijke witsnuitlibel is zelfs teruggekeerd in de Weerribben en heeft zich weer over Nederland verspreid (Bos & Van Grunsven, 2020).

En in 2071?

Vergeleken met 1971 zijn er een flink aantal soorten toegenomen, maar een aantal soorten nemen af. Deze veranderingen zullen niet stoppen, maar wat de samenstelling van de Nederlandse libellenfauna over vijftig jaar is, is lastig in te schatten. Hoe Nederland er dan uit ziet is afhankelijk van veel keuzes die de komende periode gemaakt gaan worden. Zelfs als de uitstoot van CO₂ direct zou stoppen, gaat de opwarming nog even door dus mogelijk vestigen nog een paar warmteminnende soorten die al in de buurt voorkomen, zoals gele rombout, witpuntsoeverlibel of schemerlibel, zich in Nederland en breiden de soorten die er al zijn, zoals de gaffelwaterjuffer zich verder uit.

Welke soorten we verder in Nederland kunnen verwachten, is natuurlijk moeilijk te voorspellen. Er zijn een aantal soorten die snel naar het noorden opgeschoven zijn. De purperlibel was in Zuid-Europa altijd heel zeldzaam, maar is in de laatste vijftig jaar algemeen geworden in het Middellandse Zeegebied en komt ook in het zuiden van Frankrijk nu veel voor. De van oorsprong Afrikaanse oranje zonnewijzer is zelfs pas in 2007 voor het eerst in Spanje gevonden maar nu langs de zuid- en oostkust van Spanje al een van de talrijkste libellensoorten. Zijn deze soorten in 2071 ook in Nederland te verwachten? Het is goed mogelijk dat onze zomers warm genoeg worden, maar de winters

te koud blijven voor deze subtropische soorten. Verassingen zijn echter zeker niet uitgesloten. De hoge temperaturen en toename van weersextremen zullen een probleem blijven voor noordelijke soorten. Deze krijgen het moeilijk, maar als we zorgen voor gezonde robuuste ecosystemen en de sponswerking van het landschap herstellen, zodat alles minder gevoelig is voor droge periodes, hebben deze soorten nog een kans.

Een positieve verandering die mogelijk is in de komende vijftig jaar is een verbetering van de kwaliteit van de kleine wateren, zoals sloten. Op dit moment zijn deze vaak sterk belast met nutriënten en andere vervuiling waardoor de biologische kwaliteit slecht is (Zollinger et al., 2021). Hier kunnen de velden krabbenscheer met groene glazenmakers en vele andere soorten libellen terugkeren. Daarnaast kan de hydrologie op veel plekken hersteld worden waardoor vennen en venen minder verdrogen en weer meer onder de invloed van (schoon) grondwater komen. Dit vraagt wel om een verandering in hoe we met water omgaan in Nederland.

Eén ding weten we zeker: in 2071 zal de libellen-gemeenschap in Nederland anders zijn dan in 2021 of in 1971.

Literatuur

- Gerdien Bos & Roy van Grunsven (2020). De terugkeer van de witsnuiten. *Vlinders* 35 (1), 16-18.
- Zollinger, R., H. Sierdsema, M.J.J.M. Verhofstad, E.T.H.M. Peeters, J.G.M. Roelofs, A.J.P. Smolders & R. van Grunsven (2021). Gebiedskenmerken en het beheer van doelsoorten in het agrarisch leefgebied "Natte dooradering". Specifiek sloten in het veenweidegebied. Rapport nummer 2021/OBN 245-CU, VBNE, Driebergen.

